

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА**

ВИПУСК 4

2019

Том 3

Збірник наукових праць

Київ – 2019

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 4, 2019

Виходить 6 разів на рік

Збірник засновано у вересні 2015 року.

Засновник: Науково-дослідний інститут публічного права.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ № 21525-11425 Р від 08.09.2015.

Ухвалено до друку та поширення через мережу Internet вченою радою

Науково-дослідного інституту публічного права

(протокол № 1 від 17.01.2019 р.)

Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права» включено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін на підставі Наказу МОН України від 11 липня 2016 року № 820 (додаток 12)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Галуцько В.В. – доктор юридичних наук, професор (головний редактор); **Дрозд О.Ю.** – доктор юридичних наук, доцент (науковий редактор); **Біргей М.М.** – доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова); **Бобрик В.І.** – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; **Гаруст Ю.В.** – доктор юридичних наук, доцент; **Діхтієвський П.В.** – доктор юридичних наук, професор; **Іншин М.І.** – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України; **Карел Марек** – доктор права, кандидат юридичних наук, професор (Чеська Республіка); **Короєд С.О.** – доктор юридичних наук; **Курило В.І.** – доктор юридичних наук, професор, академік АН ВО України; **Лошицький М.В.** – доктор юридичних наук, професор; **Овчарук С.С.** – доктор юридичних наук, доцент; **Прилипка С.М.** – доктор юридичних наук, професор, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України; **Світличний О.П.** – доктор юридичних наук, професор.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію автора.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.

Науковий вісник публічного та приватного права: Збірник наукових праць. Випуск 4. Т.3. К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. 54 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії публічного адміністрування, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального і кримінально-процесуального права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами публічного та приватного права.

Адреса редакції:

Науково-дослідний інститут публічного права

03118, м. Київ, вул. Козацька, 116, к. 206, тел. (044) 228-10-31

www.nvppp.in.ua

ISSN 2618-1258 (Print)

ISSN 2618-1266 (Online)

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2019

ЗМІСТ

Зубов О. С. ПЕВНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	4
Яра О. С. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	15
Махмурова-Дишлюк О. П. АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРАВА І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ	25
Баришніков М. Р. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПОТРЕБ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	33
Невінглоvsька Ю. М. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ В УКРАЇНІ	43
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	53

Зубов О. С.

**ПЕВНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО
ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано певні принципи адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні. Демократична держава мусить забезпечити належне та ефективне правосуддя. Також важливою складовою принципу верховенства права є обов'язковість виконання судового рішення. Ефективний захист прав, свобод та інтересів громадян дозволить підняти на новий рівень правосуддя в нашій державі.

Визначено, що принципи (правові підходи) адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні – це основні та найбільш загальні об'єктивні засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері правосуддя. Вони поділяються на загальні принципи права – верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина та забезпечення державних гарантій, гласності та справедливості, рівності, змагальності; на загальні принципи адміністративного права – служіння публічної адміністрації народу України, принцип належного реагування; взаємодії публічної адміністрації; принцип інноваційності та відкритості до змін та ін. Та на спеціальні – справедливості, спеціалізації тощо.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, ефективність, справедливість, правосуддя, принципи, адміністративне право, суди.

The article analyzes certain principles of administrative and legal provision of fair and efficient justice in Ukraine. A democratic state must provide adequate and effective justice. Also, an important component of the rule of law is the binding nature of a court decision. Effective protection of the rights, freedoms and interests of citizens will raise the level of justice in our country.

It is determined that the principles (legal approaches) of administrative and legal provision of fair and efficient justice in Ukraine are the basic and

most general objectively existing principles on which the activity of public administration entities in the field of justice is based. They are divided into: general principles of law - the rule of law, respect for human and civil rights and freedoms and ensuring state guarantees, transparency and justice, equality, competition. On the general principles of administrative law - serving the public administration of the people of Ukraine, the principle of proper response; interaction of public administration; the principle of innovation and openness to change, etc. And on special: justice; specialization, etc.

Key words: *administrative and legal support, efficiency, justice, justice, principles, administrative law, courts.*

Вступ. Конституцією України закріплюється та визнається (статтею 8) принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України та мають відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Демократична держава мусить забезпечити належне та ефективне правосуддя. Також важливою складовою принципу верховенства права є обов'язковість виконання судового рішення (стаття 129 Конституції).

Ефективний захист прав, свобод та інтересів громадян дозволить підняти на новий рівень правосуддя у нашій державі. Однак, як свідчить практика, до сьогодні не завжди відбувається дотримання вищевказаного принципу та існує ряд проблем у судовій системі, які потрібно вирішувати. Наприклад, при щорічному звітуванні суддів було зазначено, що з початку ведення реєстру повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя Рада отримала 1220 таких звернень, 2019 року – 450 повідомлень суддів. Цього ж року Вища рада правосуддя ухвалила 115 рішень про вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету

правосуддя [2]. Надходять скарги і на дії та рішення суддів, процесуальні порушення, недотримання судьями етичної поведінки до Вищої ради правосуддя надійшло 10 489 скарг [3].

В основу дослідження лягли роботи науковців-теоретиків з адміністративного права Б. Авер'янова, О. Бандурки, О. Безпалової, Ю. Битяка, М. Гаврильців, В. Галунька, І. Голосніченка, С. Ківалова, М. Ковалів, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Кузьменко, А. Кравцова, Р. Мельника, І. Стахури, О. Щерблюк, В. Фелика тощо.

Постановка завдання. Мета полягає в тому, щоб проаналізувати принципи адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні.

Результати дослідження. Фундаментальною цінністю не тільки України, а й усього світового співтовариства є рівність перед законом. Саме незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства й держави, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Як зазначається у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023, удосконалення системи правосуддя сприятиме утвердженню правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки [4].

Будь-яке удосконалення та діяльність базується на певних принципах. Розглядаючи адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні, не обійтись без загальних принципів

адміністративного права. Так, В. Авер'янов під принципами розуміє засадні (основні) ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відбивають закономірності його розвитку й визначають напрямки та механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Принципи адміністративного права вказують на основні риси, сутнісні характеристики, зміст і призначення всієї галузі адміністративного права. Вони впливають або з окремих правових норм, або формулюються на основі групи норм певної галузі права й пов'язані з іншими принципами, що регулюють суспільну поведінку людей [5, с. 43].

В. Фелик зазначає, що принципи адміністративного права утворюють систему, в якій вони взаємопов'язані та взаємозумовлені. Із загальнотеоретичної точки зору класифікація принципів адміністративного права на внутрішні та зовнішні є цілковито виправданою, оскільки, з одного боку, вона забезпечує повноцінне розкриття змісту адміністративного права, а з іншого – формує цілісну систему правовідносин. Разом із тим виокремлення того чи іншого принципу із системи дає можливість чітко визначити роль кожного принципу, що полегшує їх практичне використання [6].

Повністю погоджуємось із С. Бондарчук, яка у своєму дослідженні зазначила, що принципи сприяють правильному пізнанню та застосуванню адміністративно-процесуальних норм, є основою для законодавчої практики, підготовки, розроблення й ухвалення відповідних їм за змістом правових норм і подальшого їх удосконалення, характеризують суть та значення права як регулятора суспільних відносин у галузі здійснення правосуддя в адміністративних справах, його соціальну цінність. До характерних властивостей принципів адміністративного судочинства належать: а) ідейна спрямованість – в основу принципів закладено певну

ідею, яка є передумовою їх виникнення і зумовлена соціально-правовими чинниками суспільного життя; б) формальна визначеність – принципи виявляються у нормі права через їх текстуальне нормативне закріплення в КАСУ у вигляді окремої статті; в) демократичність – принципи адміністративного процесу є елементом людської культури, цінностями ідеологічного порядку, такими як правова держава, громадянське суспільство, рівність, незалежність і свобода; г) дієвість – принципи адміністративного судочинства враховують на всіх стадіях адміністративного процесу, у всіх видах проваджень в адміністративних справах; д) автономність – зміст одного принципу не повинен дублювати змісту інших принципів адміністративного процесу; е) системність – принципи складають певну сукупність, що перебуває у відношеннях і зв'язках між собою, та формують відповідну цілісність та єдність [7, с. 15].

А науковець А. Кравцов характеризував принципи адміністративного права на загальні (загальногалузеві), спеціальні (особливі), підгалузеві та приватні (інституціональні). До загальних принципів адміністративного права України він відніс: пріоритет прав і свобод людини та громадянина; повноту й реальність прав і свобод людини та громадянина в адміністративно-правовій сфері; забезпечення права громадян на участь в управлінні державними справами; законність в адміністративно-правовій сфері; соціальну орієнтацію діяльності органів і посадових осіб публічної адміністрації; судовий контроль за діяльністю всіх суб'єктів виконавчої влади; відповідність норм галузі положенням Конституції України, законам України, а також ратифікованим Верховною Радою України міжнародним договорам; підконтрольність і підзвітність державних органів і державних службовців; служіння органів публічної влади людині та суспільству; взаємна відповідальність держави й людини тощо [8, 62–69].

О. Кузьменко запропонувала в адміністративно-процесуальному праві класифікувати принципи на: 1) загальні принципи адміністративно-процесуального права – демократизм; законність; верховенство права; юридична рівність осіб (юридичних осіб) перед законом; справедливість; єдність прав і обов'язків; поєднання переконання і примусу; правосуддя; 2) міжгалузеві принципи права – гласність; використання національної мови; оперативність; забезпечення правової допомоги; обов'язкова відповідальність за порушення правил процесу; об'єктивна істина; 3) галузеві принципи: можливість ведення процесу мовою, прийнятною для юридичних осіб певної території, переважна спрямованість на реалізацію неконфліктних матеріальних правовідносин, принцип презумпції правоти юридичних осіб у відносинах з органами публічної влади [9].

Із вищевикладеного вбачається, що підхід до визначення принципів у адміністративній сфері дуже широкий та різноманітний. Досліджуючи судоустрій України, О. Щерблюк зазначає, що на основі аналізу норм Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що організаційними основами судоустрою в Україні є принципи організації судоустрою та правові засади організації діяльності системи судоустрою (структурні елементи системи, повноваження, завдання тощо). Доведено, що нормативні основи організації судоустрою в Україні є загальною категорією, яка охоплює засади та принципи організації судоустрою, не ототожнюючи їх зміст і сутність. Відповідно правові засади та принципи організації судоустрою в Україні – це закріплені в законі нормативні основи, правила організації та діяльності судових органів й установ, які реалізують органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової) у межах своєї компетенції [10].

Принципи адміністративного судочинства – це основні засади, вихідні

положення, що становлять його якісні особливості та специфічні властивості, в яких у концентрованому вигляді виявлена заінтересована воля народу наділити право такими якостями, які найбільш повно мали б можливість задовольняти його ідеї і погляди у визначенні основ організаційної побудови адміністративного судочинства, а також відображають перспективи його розвитку та забезпечують захист прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень [11, с.67].

О. Баранчик зазначив, що принципи адміністративного судочинства, закріплені у КАС України, мають вміщувати лише ті з них, які стосуються безпосередньо порядку здійснення судочинства, а принципи організації судочинства, і зокрема адміністративного, мають фіксуватись у Законі України «Про судоустрій та статус суддів». Принципами здійснення адміністративного судочинства є імперативні, безумовні, універсальні, закріплені однією або декількома нормами Кодексу адміністративного судочинства України керівні положення, які визначають порядок порушення та розгляду справи адміністративним судом, визначають процесуальну діяльність суду та інших учасників процесу щодо руху справи у суді. Принципи адміністративного судочинства, закріплені у КАС України, діють на всіх стадіях адміністративного судочинства, є загальними та взаємодоповнюють один одного [12].

Так, дійсно розглядаючи правосуддя, для чіткого визначення принципів необхідно звернутися до декількох законодавчих актів, зокрема і європейських. Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності [13]. У країнах Європи широко

застосовується принцип внутрішньої спеціалізації суддів шляхом закріплення на законодавчому рівні положення про обов'язкове створення у структурі суду відділень (палат) із розгляду тих чи інших категорій справ, зокрема щодо іпотеки, сімейних чи комерційних справ або щодо можливості запровадження такої спеціалізації.

Наприклад, у Франції у трибуналах малої інстанції створюються трибунал малого (спрощеного) цивільного процесу, суд у справах опіки та для розгляду кримінальних правопорушень поліцейський трибунал, у трибуналах великої інстанції – палати у цивільних справах, виправні трибунали для розгляду кримінальних справ, слідчі судді, суд у справах неповнолітніх; може запроваджуватися спеціалізація у сімейних справах, у питаннях стану, у справах термінового реагування, у патентних справах [14, с. 118-122].

Що ж до принципу територіальності, то в Україні до сьогодні місцеві загальні суди відповідно до адміністративно-територіального устрою були розміщені наближено до населення та носили назву відповідної території, із чого впливав ще один принцип – доступності суду для більшості населення, зокрема й віддалених місць. У зв'язку з реформуванням судової системи планується перехід до триланкової системи судів: місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд. Усі районні, міжрайонні, міські суди згодом замінять створені місцеві окружні суди, що, на нашу думку, значно обмежить доступ звичних громадян до судів, особливо з віддалених районів. Так, наприклад, у Миколаївській області з 19 районів утворено 4 райони – Баштанський, Вознесенський, Миколаївський, Первомайський. Мають бути реорганізовані щонайменше 24 суди загальної юрисдикції: районні в області та суди районів міста Миколаєва. У Житомирській області з 12 окружних судів планується створити 4 райони – Бердичівський, Житомирський, Коростенський, Новоград-Волинський.

Відповідно кількість окружних судів буде переглянута [15]. Аналогічні ситуація і в інших областях.

У зв'язку з цим може значно порушитися п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме принцип рівності, де кожна сторона повинна мати розумну можливість ефективно представляти свою позицію в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом. А віддаленість від суду та соціальна неспроможність наших громадян саме і є тим несприятливим становищем.

Принцип спеціалізації суддів серед науковців викликає певні дискусії та неоднозначність підходу до нього. Наприклад, І. Обрізко зазначає, що спеціалізація судової діяльності є багатоаспектним принципом. Його позитивний потенціал може і має реалізовуватися поряд та в тісній взаємодії з іншими прогресивними принципами організації судової системи держави та судочинства, у ході вирішення комплексу питань, які стосуються судоустрою, судочинства, організації діяльності суддів у державі тощо [16].

А. Стрижак зазначив, що принципи державного управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції слід розглядати як вихідні ідеї, настанови щодо уможливлення належної діяльності персоналу конкретного органу правосуддя, що зумовлюються завданнями ефективного здійснення судочинства в окремій адміністративно-територіальній одиниці України. Вони концентрують у собі загальні та спеціальні риси діяльності з управління соціальними системами, будучи окремою підсистемою принципів державного управління. Ураховуючи специфіку діяльності у сфері організації функціонування правосуддя, їх можливо розмежовувати безпосередньо на принципи забезпечення функціонування суддів, а також працівників апаратів цих судів, а також зумовлюючі зміст такої діяльності принципи побудови системи судів

загальної юрисдикції. При цьому організаційні принципи побудови системи судів мають первинний (установчий) характер, визначають напрямки діяльності з організації забезпечення судової системи, кадрового, професійного задоволення потреб суддів [17].

Якщо говорити про принцип змагальності сторін, то він відповідає спірному характеру справ та логіці здійснення правосуддя. Змагальний процес побудований на правовій активності осіб (доказування), які беруть участь у справі. Цей принцип є необхідною передумовою сприйняття судового рішення як належного сторонами, а також громадськістю. Принцип змагальності передбачає не тільки право особи подавати власні докази, а й знати про існування всіх представлених доказів і пояснень іншими учасниками, оскільки вони можуть вплинути на рішення суду тощо.

Таким чином, принципи (правові підходи) адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні – це основні та найбільш загальні об'єктивно існуючі засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації в сфері правосуддя. Вони поділяються на: 1) загальні принципи права – верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина та забезпечення державних гарантій, гласності та справедливості, рівності; змагальності 2) загальні принципи адміністративного права – служіння публічної адміністрації народу України, принцип належного реагування; взаємодії публічної адміністрації; принцип інноваційності та відкритості до змін та ін.; 3) спеціальні: справедливості, спеціалізації тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL. [https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
2. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна

доповідь. Київ. 2019. 160 с.

3. 10,5 тис. скарг у рік не свідчить про погану роботу суддів. Закон і бізнес.URL. https://zib.com.ua/ua/147915-105_tis_skarg_u_rik_ne_svidchit_pro_poganu_robotu_suddiv_ch.html

4. Про розвиток системи правосуддя. Форум права. 2019. URL: <http://forumprava.pp.ua/2019-suppl.html>

5. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ. 2004. 584 с.

6. Фелик В.В. Загальнотеоретичні підходи до розуміння принципів адміністративного права. Науково-інформаційний вісник Право.№7.2013.120-126

7. Бондарчук С. А. Принципи адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07.; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 18 с.

8. Кравцов А. Нормативне закріплення принципів адміністративного права України – важливе завдання сьогодення. Вісник Вищого адміністративного суду України. Вип. 4. 2009. С. 62–69.

9. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ: Атіка, 2005. 352 с.

10. Щерблюк О. Принципи організації судоустрою в Україні. Юридична наука. 2019. № 8. С. 172–177

11. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с.

12. Баранчик П.О.Принципи адміністративного права. Автореф. на здобут. канд.юр.наук. 12.00.07. Запоріжжя.2012.23 с.

13. Про судоустрій і статус суддів.URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

14. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб. у 3 кн. Кн. 2 / Київ: Юрінком Інтер, 2001. 335с

15. Триває обговорення мережі судів. Державна судово адміністрація України.URL.<https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1094629/>

16. Обрізко І.М.Поняття та зміст спеціалізації судів як принципу організації судової влади. URL.<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle>

/123456789/ 39597/09-Obrizko.pdf

17. Стрижак А.А. Державне управління забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції. автореф. на здобут. канд.юр. наук. 12.00.07. Київ.2005. 21с.

УДК 342.9:34.08(477)

Яра О. С.

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті виявлено загальні принципи адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. Це найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується науково-педагогічна виховна діяльність суб'єктів навчально-виховного і наукового процесу та адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Вони базуються на європейських цінностях щодо поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до прав людини студентів та науково-педагогічних працівників. Їх метою є забезпечення права громадян України на реалізацію своїх можливостей щодо отримання вищої юридичної освіти.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, вища юридична освіта, засади, навчально-виховний процес, науково-педагогічна діяльність, принципи, публічна адміністрація, студент.

The article reveals the principles of administrative and legal support of higher legal education in Ukraine. These are the most general and stable requirements, objectively determined principles on which the scientific and pedagogical educational activity of the subjects of educational and scientific process and administrative activity of the subjects of public administration is based. They are based on European values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, and respect for the human rights of students and researchers. Their purpose is to ensure the right of citizens of Ukraine to realize their opportunities for higher legal education.

Key words: administrative and legal support, educational process, higher

legal education, principles, public administration, scientific and pedagogical activity, student.

Вступ. Принципи є основною засадничою категорією адміністративного права, яка використовується в романо-германській правовій сім'ї. У принципах права виклики адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти виявляються в найбільш загальному та гуманістичному вигляді. Згідно з цим центром публічно-сервісного спрямування діяльності загальної та спеціальної публічної адміністрації є студент, який отримує юридичну освіту.

У цьому напрямку науково-педагогічні працівники, інші суб'єкти виховного процесу та загальні й спеціальні суб'єкти публічної адміністрації вбачають активну особистість, яка прагне оволодіти складними й широкими за змістом юридичними знаннями та бути патріотом України.

Така діяльність суб'єктів науково-педагогічного та виховного впливу з боку суб'єктів владних повноважень має здійснюватися на певних найбільш сталих, прогресивних основоположних засадах, які об'єктивно існують у вітчизняному суспільстві та відповідають європейським цінностям. Загалом такі засади описується в юридичній літературі як принципи адміністративного права.

В умовах сьогодення вітчизняне суспільство, зокрема система вищої юридичної освіти переживає процес такої трансформації, направленої на всебічне забезпечення прав свобод та інтересів приватних осіб, у нашому випадку студентів – здобувачів вищої юридичної освіти. На цьому шляху є як успіхи, так і певні прорахунки практичного та теоретичного характеру, зокрема вони стосуються й багатогранності доктринальних думок щодо принципів адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні.

До проблеми адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні звертали свої наукові погляди вітчизняні вчені О. Бондаренко, Н. Бондарчук, І. Булик, В. Галуцько, К. Грищенко, Н. Гітун, Н. Губерська, В. Дейнека, І. Зайченко, А. Іванищук, Н. Коротка, М. Курко, Т. Кучера, М. Мартинов, Л. Миськів, В. Пальчиков, В. Селюков, Л. Насонова, О. Правоторова, Л. Подимова, О. Сkochиляс-Павлів, О. Хохленко, І. Хохлова, І. Тикович, А. Шпак, С. Яровий та ін. Проте вони аналізовану нами проблематику безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки та більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому щоб на основі теорії природного права, теорії адміністративного права, доктринальних поглядів на цю проблематику вчених-адміністративістів, європейських цінностей та стандартів вищої освіти та чинного законодавства сформулювати поняття адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні.

Результати дослідження. У сучасній теорії адміністративного права під принципами розуміють найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права, свобод і законних інтересів приватних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави. Характерними рисами принципів адміністративного права є такі: формуються з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина й нормального функціонування громадянського суспільства та держави; визначають найбільш загальні й стабільні вимоги, що сприяють їх утвердженню та захисту суб'єктами публічної адміністрації, визначають характер адміністративного права і напрямки його подальшого розвитку; установлюють керівні засади-

настанови, що визначають найважливіші правила, за якими здійснюється та організується діяльність суб'єктів адміністративного права; принципи адміністративного права характеризуються прогресивністю, засвідчують ідеальні для умов сучасності основоположні засади поведінки суб'єктів адміністративного права, які є реально досяжними. [1]

Права людини захищають гідність і свободу кожної людини. Відповідно до міжнародного права держави зобов'язані поважати, захищати і дотримуватися прав людини, а також забезпечувати зміцнення поваги до прав людини й основоположних свобод через систему освіти. Зобов'язання ОБСЄ наголошують на основоположному характері освіти в галузі прав людини і визнають важливість навчання молоді правам людини і основоположним свободам. У Декларації ООН щодо освіти й навчання в галузі прав людини зазначається, що «освіта і навчання у галузі прав людини охоплюють усі види виховної, освітньої, інформаційної, просвітницької та навчальної діяльності, спрямованої на заохочення загальної поваги і дотримання всіх прав людини та основоположних свобод». У Декларації наголошується, що «освіта в галузі прав людини» охоплює: освіту про права людини, яка включає в себе забезпечення знання і розуміння норм і принципів прав людини, цінностей, що лежать в їхній основі, та механізмів їхнього захисту; освіту через права людини, що включає в себе навчання і викладання такими методами, які забезпечують повагу як до прав викладачів, так і до прав учнів; освіту задля прав людини, яка включає в себе наділення людини можливостями користуватися своїми правами і реалізовувати їх, а також поважати і підтримувати права інших [2].

В Україні старт масштабної освітньої реформи за європейськими принципами й підходами відбувся після ухвалення нової редакції рамкового Закону України «Про освіту», а це: повага до людської гідності,

свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, зокрема представників національних меншин – це базові цінності, якими керується не лише Європейський Союз, а й активно реалізує Україна, зокрема через впровадження реформ у сфері освіти та науки. Для виконання цих цінностей Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку STEM-освіти, реалізація якої передбачена до 2027 р. [3].

Згідно із Законом України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, зокрема за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, зокрема в закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність ухвалення та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання

та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля; невторчання політичних партій в освітній процес; невторчання релігійних організацій в освітній процес; різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх [4].

У свою чергу згідно зі спеціальним Закон України 1 липня 2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в європейській

простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [5].

Публічне адміністрування у сфері вищої юридичної освіти здійснюється не в якійсь безособовій формі, а конкретними посадовими (службовими) особами суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких базується на певних засадах державної служби та здійснюється з дотриманням таких принципів: верховенства права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави; законності – обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин; патріотизму – відданість та вірне служіння

Українському народові; доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень; ефективності – раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики; забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження; політичної неупередженості – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків; прозорості – відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України; стабільності – призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів [6].

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі узагальнені щодо принципів адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні:

– принципи адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні – це найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується науково педагогічна виховна діяльність суб'єктів навчального процесу та адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права громадян України на реалізацію своїх можливостей щодо отримання вищої юридичної освіти;

– вища юридична освіта є цінністю сама по собі, одночасно саме завдяки її здобуттю громадянами України, вони мають можливість захищати права, свободи та інтереси інших осіб на засадах професійності чи волонтерства;

– засади вищої юридичної освіти в Україні базується на загально визнаних європейських цінностях щодо поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, повага до прав людини (зокрема студентів та науково-педагогічних працівників);

– загальний освітянський Закон від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII визначив, що засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є зокрема людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями;

– спеціальний Закон України 1 липня 2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» визначив, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: сприяння сталому розвитку суспільства; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи та ін.;

– публічне адміністрування у сфері вищої юридичної освіти здійснюється посадовими (службовими) особами суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких базується на певних засадах державної служби, зокрема принципі верховенства права; професіоналізму, патріотизму та ін.

Отже, принципи адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні – це найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується науково-педагогічна

виховна діяльність суб'єктів навчально-виховного і наукового процесу та адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Вони базуються на європейських цінностях щодо поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, повага до прав людини студентів та науково-педагогічних працівників. Їх метою є забезпечення права громадян України на реалізацію своїх можливостей щодо отримання вищої юридичної освіти. Вони складаються із загальних та спеціальних принципів адміністративного права, останні в свою чергу поділяються на загальноосвітнянські, спеціальноосвітнянські принципи вищої школи та спеціальні принципи публічного адміністрування вищої юридичної освіти.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
2. Керівні принципи освіти в галузі прав людини. для системи середньої школи. Київ: «ВАІТЕ», 2016. 52 с.
3. День Європи: Базові цінності ЄС у сфері освіти. Міністерство освіти і науки. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/den-yevropi-bazovi-cinnosti-yes-u-sferi-vishoyi-osviti-ta-nauki-ukrayini>
4. Про освіту. [Закон України 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. ст. 380.
5. Про вищу освіту. Закон України 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. ст.2004.
6. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. ст.43.
7. Галуцько В., Сорока Л. Людиноцентристська наукова спадщина Вадима Борисовича Авер'янова, як основоположний чинник розвитку новітньої доктрини адміністративного права України. Академія адміністративно-правових наук. 2019. <http://www.ssaals.com.ua/?p=6667>

УДК 342.9.23:351.746

Махмурова-Дишлюк О. П.

**АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРАВА І
СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ**

У статті сформовано поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів публічної адміністрації, які забезпечують права і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. Доведено, що це є сукупність нормативно визначених адміністративних обов'язків і прав загальних і спеціальних суб'єктів публічної адміністрації та їх юридичної відповідальності.

***Ключові слова:** адміністративні обов'язки, адміністративні права, адміністративно-правовий статус, збройний конфлікт, поняття, права і свободи, суб'єкт публічної адміністрації, юридична відповідальність.*

The article forms the concept of administrative and legal status of public administration entities that ensure the rights and freedoms of man and citizen in armed conflicts in Ukraine. It is proved that this is a set of normatively defined administrative duties and rights of general and special subjects of public administration and their legal responsibility.

***Key words:** administrative duties, administrative rights, administrative-legal status, armed conflict, concepts, legal responsibility, rights and freedoms, subject of public administration.*

Вступ. Публічне адміністрування здійснюється не в якійсь безособові формі, а конкретними суб'єктами публічної адміністрації – публічними органами установами та їх посадовими і службовими особами. Не є виключенням із цього правила й сфера забезпечення прав і свобод людини та громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. Адже практично всі громадяни, що потрапили в зону конфлікту, потребують насамперед не

приватного, а публічного захисту порушених їх прав, свобод і законних інтересів. Це зробити можуть виключно суб'єкти публічної адміністрації, які виконують головну публічну функцію в зоні збройного конфлікту, а саме попереджають, мінімізують і здійснюють безпосередню допомогу особам, які не в змозі забезпечити свої невідкладні природні потреби за рахунок приватної ініціативи. Саме в зоні збройних конфліктів публічно-управлінська, а особливо публічно-сервісна функція суб'єктів публічної адміністрації виявляється найбільш рельєфно.

При цьому треба розуміти, що за формою зовнішнього вираження та внутрішньої структури суб'єкти публічної адміністрації мають певну структуру та характеризується конкретно прописаними в законодавстві адміністративними обов'язками та правами, адже без цього вони апріорі не зможуть виконувати свої виконавчі функції. Адже здійснювати виконавчу та розпорядчу діяльність та надавати публічно-сервісні послуги можуть тільки легітимні суб'єкти права, які в свою чергу можуть діяти тільки в порядок і спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Усе це в цілому характеризується науковою категорією правознавства «адміністративно-правовий статус», що на сьогодні переживає процес динамічної трансформації.

Адже на початку 2014 р., Український народ вступив у збройний опір російсько-терористичним військам, які до цього анексували Автономну республіку Крим і розпочали терористичні заходи на українському Донбасі [1]. З того часу держава та громадяни Україна опинилися в новій політичній, військовій, соціальній, економічній, психологічній та правовій парадигмі, що постійно змінюється.

Наслідки застарілої та неефективної структури й компетенції суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють захист порушених прав, свобод та інтересів людини і громадян в умовах збройного конфлікту в

Україні, є неприпустимим.

До проблеми адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні звертали свою наукові погляди вітчизняні вчені М. Алексійчук, Н. Армаш, В. Бібік, С. Бескоровайний, Я. Букреєв, А. Вишневський, В. Галуцько, П. Діхтієвський, Я. Журавель, М. Доненко, Т. Короткий, О. Кузьменко, Ю. Лісова, С. Марущенко, О. Правоторова, Ю. Радковець, Є. Руденко, С. Сірий, О. Сікорський, Г. Христова та ін.

Проте вони аналізовану нами проблематики безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки та більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права та чинного законодавства сформулювати адміністративно правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які забезпечують права і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні.

Результати дослідження. Згідно з тлумачним словником української мови «статус» – це певний стан чого-небудь [2], це: 1) обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває, існує; ситуація, зумовлена певними обставинами, умовами; 2) сукупність ознак, рис, що характеризують предмет, явище в даний момент відповідно до певних вимог щодо якості, ступеня готовності і т. ін. [3].

У законодавстві категорія адміністративно-правового статусу не має свого формально оформлення. Логічним є те, що в науковій літературі існують певні тенденції щодо розкриття поняття та змісту цієї категорії. На думку професорки Н. Армаш, адміністративно-правовий статус посади керівника органу виконавчої влади – це поняття, зміст якого завжди виражається в сукупності нормативно визначених прав та обов'язків,

характеризується специфічним обов'язком нести відповідальність у зв'язку з виконанням своїх повноважень і становищем посади керівника в системі управління. Учена вважає, що елементами змісту адміністративно-правового статусу посади керівника органу виконавчої влади є становище посади керівника в системі управління; компетенція (сукупність юридично встановлених прав та обов'язків органу виконавчої влади або його керівника, реалізація яких забезпечує виконання їх основних функцій); обов'язок нести юридичну відповідальність за результатами виконання своїх повноважень [4].

О. Сікорський визначає, що адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб – це складна юридично-теоретична конструкція, яка включає в себе такі складові елементи: мету утворення органу та визначення сфери його відання; принципи і територіальні масштаби діяльності; внутрішню структуру органу; порядок та спосіб його утворення, реорганізації та ліквідації; завдання і функції; обсяг та характер державновладних повноважень; форми і методи діяльності; порядок вирішення в органі підвідомчих питань; джерела фінансування органу; наявність або відсутність прав юридичної особи; право та обов'язок користуватися державними символами; відповідальність. [5].

Його доповнює М. Алексійчук, який підкреслює, що адміністративно-правовий статус начальника міськрайоргану – це комплекс його прав й обов'язків в адміністративно-правових відносинах. На його думку, такі відносини виникають при взаємодії з іншими суб'єктами адміністративного права – органами державної влади й місцевого самоврядування, державними і недержавними організаціями, підприємствами, установами, громадськими об'єднаннями, посадовцями всіх цих органів й організацій [6].

У цьому різноманітті думок ми вважаємо, що найбільш слушною до визначення адміністративно-правового статусу аналізованої нами сфери є погляди Н. Армаш, яка доводить, що адміністративно-правовий статус спеціальних суб'єктів публічного адміністративного управління – це поняття, зміст якого завжди виражається в сукупності нормативно визначених прав та обов'язків, характеризується специфічним обов'язком нести відповідальність у зв'язку з виконанням своїх повноважень. Однак маємо зазначити, що найбільш повно аналізовану нами проблематику було розкрито у працях О. Сікорського, але окремі елементи змісту адміністративно-правового статусу будуть використані нами в дослідженні.

При цьому ми маємо розуміти, що суб'єкти публічного адміністративного управління здійснюють свій адміністративно-правовий статус, як правило, у рамках особливого (надзвичайного) адміністративно-правового режиму, який встановлюється з метою забезпечення національної безпеки, виконання міжнародних зобов'язань про нерозповсюдження зброї, забезпечення захисту відомостей про види озброєнь і військової техніки, що становлять державну таємницю, забезпечення безпечних умов для роботи й проживання громадян; захисту навколишнього середовища.

В. Бібик доводить, що положення про особливий режим містить:

- а) установлення заборонної зони (територія об'єкта) і контрольованої зони (територія закритого утворення без території об'єкта);
- б) обмеження на в'їзд та (або) проживання громадян на території закритого утворення;
- в) обмеження на польоти літальних апаратів над територією закритого утворення;
- г) обмеження на ведення господарської і підприємницької діяльності, володіння, користування і розпорядження землею, природними ресурсами, нерухомим майном, що впливає з обмеження на в'їзд та (або) проживання [7].

Згідно зі спеціальним Законом України від 18 січня 2018 р. № 2268-VII визначається особливий правовий статус тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі. Стратегічне керівництво силами та засобами Збройних Сил України, інших мілітаристських утворень здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України. Керівництво силами та засобами Збройних Сил України й мілітаристських утворень здійснює Командувач об'єднаних сил, який призначається Президентом України за поданням начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України. Командувач об'єднаних сил реалізує свої повноваження через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України. Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України через відповідні органи військового управління здійснює планування, організацію та контроль виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, спрямування, координацію і контроль за діяльністю військово-цивільних чи військових адміністрацій у Донецькій та Луганській областях з питань національної безпеки і оборони. Військовослужбовці, працівники правоохоронних органів та інші особи, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, на час проведення таких заходів підпорядковуються Командувачу об'єднаних сил, рішення якого є обов'язковими до виконання [8.]

Згідно з іншим спеціальним Законом від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII для виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у випадках, установлених цим Законом, у районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі

проведення антитерористичної операції, можуть утворюватися військово-цивільні адміністрації. Це тимчасові державні органи в селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведення антитерористичної операції [9].

Тим самим підкреслюємо, що адміністративно-правове забезпечення права і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні здійснюють не тільки загальні суб'єкти публічного адміністрації, але й спеціальні, зокрема командувач об'єднаних сил та військово-цивільні адміністрації.

Висновки. Отже, адміністративно правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які забезпечують права і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні, – це сукупність нормативно визначених адміністративних обов'язків і прав загальних і спеціальних суб'єктів публічної адміністрації та їх юридичної відповідальності з метою створення надійних умов щодо недопущення посягань на життя і здоров'я громадян України, забезпечення інших прав, свобод та інтересів осіб постраждалих унаслідок збройного конфлікту шляхом відновлення порушених чеснот, постачання та надання необхідних матеріальних засобів, захисту від усіх видів небезпеки на основі основоположних принципів світової спільноти й Конституції України за допомогою певних публічних інструментів.

Список використаних джерел:

1. Галуцько В. Вітчизняна війна українського народу 2014–2015 рр. Науковий вісник публічного та приватного права. 2015. Вип. 2. С. 3-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_3
2. Статус. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 671.
3. Стан. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 644.
4. Армаш Н. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 18с.
5. Сікорський О. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 20 с.
6. Алексійчук М. Адміністративно-правовий статус міського, районного органу внутрішніх справ: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.
7. Бібік В. Адміністративно-правовий статус режимів особливих адміністративно-територіальних утворень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 21 с.
8. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 10. ст. 54.
9. Про військово-цивільні адміністрації Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. ст. 87.
10. Журавель Я. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 18с.
11. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галуцько , В.І. Курило, С.О. Короєд , О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.

УДК 342.340:12.1

Баришніков М. Р.

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПОТРЕБ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

У статті розкрито інформаційно-правові аспекти визначення штучного інтелекту (далі – ШІ) для потреб охорони здоров'я. Доведено, що всі варіанти інформаційно-правового регулювання мають виходити з універсальних принципів найвищої цінності життя та здоров'я пацієнта, що є аксіомою медичного права. Адміністративні процедури контролю щодо когнітивних медичних систем мають урахувати публічно-правові та приватноправові підходи. Розробники проєктів національних нормативно-правових актів із питань урегулювання застосування технологій ШІ в медицині мають уникати зайвої типології та термінологічної надлишковості. Існує потреба в чіткому відокремленні юридичних ознак програмних комплексів із використанням штучного інтелекту від філософських описів чи технічних.

Ключові слова: адміністративна процедура, життя та здоров'я пацієнта, інформаційно-правове регулювання, інформаційно-правові аспекти, контроль медичне право, охорона здоров'я, штучний інтелект.

The article reveals the information and legal aspects of the definition of artificial intelligence for health care. It is proved that all options of information and legal regulation should be based on universal principles of the highest value of life and health of the patient, which is an axiom of medical law. Administrative control procedures for cognitive health systems should take into account public and private approaches. Developers of draft national regulations on the regulation of the use of AI technologies in medicine should avoid unnecessary typology and terminological redundancy. There is a need to clearly separate the legal features of software packages using artificial intelligence from philosophical or technical descriptions.

Key words: administrative procedure, artificial Intelligence, control, Health Care, information and legal aspects, information and legal regulation, life and health of the patient, medical law.

Вступ. Штучний інтелект усе більше наповнює всі сфери суспільного життя, зокрема й медицину. Інформаційно-правові аспекти його визначення для потреб охорони здоров'я мають не тільки доктринальне значення, але й безпосередньо впливають на забезпечення прав та громадян на здорове і безболісне життя. Адже застосування у сфері охорони здоров'я ШІ є необхідним для подальшого визначення методів, способів і протоколів лікування пацієнтів й адміністративного регулювання використання програмних комплексів закладів охорони.

Також важливим є відокремлення філософських та суто технічних категорій від юридично зумовлених ознак, що будуть мати значення в ході їх практичного застосування. Актуальність аналізованого наукового дослідження також визначається об'єктивною потребою в ньому, оскільки програмні комплекси з елементами штучного інтелекту вже набувають широкого поширення завдяки постійному прогресу в теоретичних і прикладних дослідженнях розвитку штучного інтелекту в Світі. Бурхливий розвиток наукових розробок і технологій у сфері штучного інтелекту в останні роки разом із потужним розвитком комп'ютерної техніки, її потужності та якісних змін у програмуванні створюють реальні передумови переходу досліджень із застосування штучного інтелекту в галузі медицини з суто наукового питання в прикладну, практичну сферу.

До проблеми застосування технологій штучного інтелекту для потреб галузі охорони здоров'я звертали свою увагу провідні в цій сфері зарубіжні вчені С. Вілліка [3], Н. Прайса [4], М. Кржнік [5], А. Грінберг [6], О. Атабеков [7], Лоуренс А. Лінн [8] серед вітчизняних дослідників О. Заярний [9, 10], О. Баранова [11], О. Яворська [12], О. Сімсон [13], О. Радутного [14], Ю. Сидорчук [15], О. Павлишин [16] та ін. Проте зазначені вище вчені безпосередня до аналізований нами проблематики не

зверталися, а зосереджувати свої зусилля найбільш загальних чи спеціальних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії інформаційного та медичного права, поглядів на цю проблематику вчених, а також національного й міжнародного законодавства розкрити інформаційно-правові аспекти визначення штучного інтелекту для потреб охорони здоров'я.

Результати дослідження. Застосування штучного інтелекту стає поширеним явищем і перетворюється в щоденну практику в сфері охорони здоров'я. Це викликає об'єктивну необхідність у врегулюванні відносин між розробниками таких програмних комплексів, медичними компаніями, споживачами (пацієнтами та практикуючими лікарями). При цьому діяльність з урегулювання таких відносин ускладнюється з урахуванням традиційних для медичного права аспектів поєднання публічно-правових та приватноправових інструментів. Як відомо, велике значення, що традиційно надає національне законодавство різних країн життю та здоров'ю, вимагає чіткого визначення феномену штучного інтелекту з метою відокремлення його від інших програмних продуктів у сфері охорони здоров'я для чіткого визначення меж і методів правового врегулювання його застосування у сфері медицини [1].

Слід визнати, що національне законодавство жодної країни не містить достатнього обсягу нормативної бази для правового врегулювання застосування технологій штучного інтелекту в медицині [2]. Міжнародні правові акти лише торкаються цієї проблеми в окремих своїх положеннях, що створює справжню лакуну в урегулюванні одного з найперспективніших напрямків розвитку технологій у сфері охорони здоров'я та інформаційних технологій.

Можливо, одним із перших іноземних дослідників застосування

штучного інтелекту в медицині став професор Е. Шортліф [17]. Сучасні наукові дослідження мають наукове підґрунтя, що базується на працях попередників, зокрема статті професора права Токійського Університету Н. Хігучі «Медична інформація та приватність в інформаційному суспільстві» (опубліковано в 1 (51) номері Всесвітнього медичного журналу, березень 2005 року) [18]. Комплекс питань, що постав у зв'язку із застосування штучного інтелекту в медицині, не є новим, зокрема ще 1973 року було ухвалено Положення 27-ї Всесвітньої медичної асамблеї про використання комп'ютерів у медицині (Німеччина, Мюнхен) зі змінами, внесеними 35-ю Всесвітньою медичною асамблеєю (Венеція, Італія, 1983 р) [19, с.86]. Відомими також є Положення про медичне обстеження, «телемедицину» та медичну етику, ухвалені 44-ю Всесвітньою медичною асамблеєю (Марбела, Іспанія, вересень 1992 р.) [19, с.42], Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи №R(81) стосовно правил, що стосуються автоматизованих банків медичних даних від 23 січня 1981 року [20].

Отже, процес розроблення, затвердження та застосування на національному рівні та імплементації на міжнародному рівні правових норм із врегулювання застосування штучного інтелекту в медицині є настільки складним процесом, що його складний перебіг добре відомий дослідникам та практикам у сфера інформаційного та медичного права. Ця стаття має дещо спростити для них завдання, запропонувавши певну класифікацію для звуження кола тих програмних продуктів, застосування яких в охороні здоров'я потребує особливого, додаткового правового врегулювання.

Насамперед слід відокремити загально філософську та суто юридичну іпостась штучного інтелекту як феномену та явища. У той час, як перша, як правило, не є предметом дослідження юриспруденції, саме друга є практично необхідним предметом для досліджень. Отже, важливим є не

визначення самого штучного інтелекту, ступеня його розвитку, загроз для цивілізації, що є важливими питаннями, але такими, що далеко виходять за межі предмету цієї статті. На практиці юристи потребують простих і не переобтяжених термінологією програмування рішень, прикладом чого може слугувати стаття «Значення штучного інтелекту для юридичних дослідників» М. Шляпкоф [21].

Слід визнати, що річ іде не про незалежно діючий та самостійний штучний інтелект, а про застосування в галузі охорони здоров'я програмних комплексів з елементами штучного інтелекту незалежно від того, чи ведемо ми мову про Сильний або Слабкий ШІ. Також, ураховуючи зміст загальновідомого тесту А. Тьюрінга [22] та його подальших досліджень [23], маємо визначити певні особливості, що властиві таким програмним комплексам і відрізняють їх від інших, завдяки чому їх застосування потребує складного процесу вироблення нових підходів до правового врегулювання нових по суті суспільних відносин. До таких особливостей пропонується віднести: 1. Неочевидність результатів. На відміну від інших програмних продуктів, що застосовують в медицині, результати застосування ШІ не можливо наперед спрогнозувати з великою долею ймовірності або передбачити досліджуючи матеріали, що були використані для машинного навчання такого ШІ. 2. Новизна результатів. У ході застосування ШІ в фармакології, медичному діагностуванні, клінічних випробуваннях можуть бути отримані (і таких прикладів вже багато) такі результати, що були невідомі до цього та мають загальнонаукове та практичне значення. Це ставить питання визначення суб'єкта, для якого виникають права інтелектуальної власності щодо таких результатів. 3. Можливість для самовдосконалення. Програмні комплекси, що обмежені задумом їх творців на рівні застосованих алгоритмів. Важливим є відокремлення існуючих складних програмних комплексів в галузі

медицини від таких, що дійсно потребують нових правових підходів завдяки тому ступеню невідомості та неможливості сталого дослідження, як це має місце з ШІ.

Слід визнати, що дослідниками пропонуються різноманітні, інколи принципово інші класифікації, але оскільки наведена вище виходить з найбільш суттєвого показника, а саме – ступеня контролю, слід визнати таку тріаду мінімально необхідною для застосування під час визначення меж і методів правового регулювання застосування штучного інтелекту в галузі медицини. Незалежно від того, наскільки важливим виявиться з урахуванням подальшого розвитку адміністративний контроль для програм ШІ у сфері охорони здоров'я, в першу чергу для розроблення конкретного законодавства потрібне чітке розуміння його (ШІ) правового визначення для найшвидшого застосування з практичною метою.

Зрозумілою є потреба вжиття комплексних дій із розроблення та погодження термінологічних і сутнісних вимог до правового визначення ШІ як на національному, так і на міжнародному рівнях. На сьогодні слід визнати, що існуюча база міждержавних та міжнародних угод в сфері інформаційного права та міжнародного медичного права є явно недостатньою, маючи предметом лише питання телемедицини та в окремих випадках – обміну медичною документацією. Прикладом спеціального законодавства може бути ухвалений в грудні 2016 р. Закон США «Про шлях до здоров'я в 21 Сторіччі» [24], яким передбачаються широкі заходи для фінансування сучасних розробок у сфері охорони здоров'я та який дає зелене світло для Адміністрації з продуктів харчування та лікарських засобів (FDA) для досліджень із надання згоди на застосування відповідних новітніх технологій в сфері охорони здоров'я. З цього приводу цікавою є доповідь «Вироблення FDA правил поведінки щодо Штучного інтелекту у виробках електронного здоров'я»[25].

Важливою є Резолюція Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року №2015/2103 (INL) «Цивільні права в робототехніці»[26] з рекомендаціями до Комісії з врегулювання норм цивільного права з робототехніки, преамбула якої містить посилення на шлях розвитку ідей та їх втілення від Франкенштейна до пражського Голема. Загалом згадана Резолюція містить принципи та засадничі ідеї врегулювання нових відносин щодо застосування робототехніки, зокрема з елементами штучного інтелекту в медицині (медичні роботи навіть виділені в п.п.33 в окрему групу загальної класифікації).

На думку автора, обсяг та межі правового регулювання технологій штучного інтелекту в галузі охорони здоров'я потребують вироблення уніфікованих підходів і правил передусім на міжнародному рівні, зокрема завдяки об'єднанню зусиль у діяльності профільних міжнародних асоціацій у галузі інформаційного та медичного права з використанням найкращих національних практик задля покращення положення пацієнтів та всіх зацікавлених сторін в Світі.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки: з метою забезпечення всеохопного врегулювання слід на національному та міжнародному рівні виробити й забезпечити практичне впровадження уніфікованих підходів до меж та обсягів правового врегулювання застосування технологій штучного інтелекту в медицині. Всі пропоновані варіанти правового регулювання мають виходити з універсальних принципів найвищої цінності життя та здоров'я пацієнта, що є специфікою медичного права. Адміністративні процедури попереднього та подальшого контролю застосування когнітивних медичних систем мають ураховувати публічноправові та приватноправові підходи, включаючи спеціальну методологію, задля забезпечення максимально високого рівня гарантій для кінцевих

споживачів-пацієнтів разом із забезпеченням можливості для подальшого науково-технічного прогресу, що буде ускладнений у разі надмірного, або неадекватного адміністративного контролю з боку спеціально уповноважених державних органів та міжнародних інституцій у сфері охорони здоров'я. Розробники проєктів національних нормативно-правових актів з питань урегулювання застосування технологій ШІ в медицині мають уникати зайвої типології та термінологічної надлишковості, оскільки останні будуть сприяти лише швидкій появі неадекватності пропонованих правил реальним науковим та прикладним результатам, що створить штучні протиріччя, які вже добре відомі на прикладі впровадження норм у сфері диджиталізації документообігу та судочинства.

Потреба в узгодженні єдиних критеріїв на основі наведених вище пропозицій, що дозволять визначити належність конкретного програмного комплексу або рішення до категорії штучного інтелекту та з урахуванням особливостей правовідносин у медичній галузі, наведених вище, застосувати такі принципи й методи врегулювання їх практичного застосування є об'єктивним викликом сучасності. Чітке відокремлення суто юридичних ознак програмних комплексів з використанням штучного інтелекту від філософських описів чи технічних характеристик необхідне для вироблення єдиних підходів до нормативно-правового врегулювання такого застосування та забезпечення належного рівня захисту зацікавлених суб'єктів. Мають бути вироблені єдині юридично зумовлені відповіді на питання про те, чим самим є штучний інтелект, зокрема в ході його застосування в сфері охорони здоров'я, які критерії відмежування його від будь-яких інших програмних продуктів, зокрема тих, що використовуються у сфері телемедицини. Майбутнє наближається набагато швидше, ніж цього очікують.

Список використаних джерел:

1. Баришніков М. Обсяг правового регулювання технологій штучного інтелекту у галузі охорони здоров'я. Актуальні проблеми захисту інформаційних прав особи в умовах технологічних викликів та цифрової реальності: мат. міжнарод. наук-практ.конф., м. Київ, 17-18 вересня 2019 р.. Херсон: ВД "Гельветика". С.124-129.
2. Argyro, Karanasiou & Dimitris, Pinotsis. Towards a Legal Definition of Machine Intelligence: The Argument for Artificial Personhood in the Age of Deep Learning. ICAIL '17, June 12-16, 2017, London, United Kingdom
3. Marshal, S. Willick . Artificial Intelligence: Some Legal Approaches and Implications. 1983. Magazine Volume 4 Number 2
4. W. Nicholson. Price II. Artificial Intelligence in Health Care: Applications and Legal Implications», 2017, University of Michigan Law School. URL:<https://repository.law.umich.edu/articles/1932>
5. Mina, Kržišnik. Legal Challenges of Artificial Intelligence, 22. Jan 2019. URL:<http://www.iuricorn.com/en/legal-challenges-of-artificial-intelligence.html>
6. Anastasia, Greenberg. Artificial Intelligence in Health Care: Are the Legal Algorithms Ready for the Future? URL:<https://mjhl.mcgill.ca/2017/10/06/artificial-intelligence-in-healthcare-are-the-legal-algorithms-ready-for-the-future/> (Дата останнього перегляду: 23.04.2018р.) (In English)
7. A.. Atabekov&O.. Yastrebov. Legal Status of Artificial Intelligence Across Countries: Legislation on the Move. European Research Studies Journal Volume XXI, Issue 4, 2018, pp. 773 – 782.
8. Lawrence, A. Lynn. Artificial intelligence systems for complex decision-making in acute care medicine: a review. 2019. URL: <https://pssjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13037-019-0188-2>
9. Oleh, Zaiarnyi. Directions for improving the legal liability of medical organizations for artificial intelligence systems application. June 2018/ Medicine and law 37(2): pp.363-382
10. Oleh, Zaiarnyi Assessment criteria for the lawfulness of artificial intelligence technologies application in health care Wiadomości Lekarskie, OM LXXII. 2019. Nr 12. cz. II, grudzień, p.2568-2572. URL:<https://wiadlek.pl/wp->

content/uploads

11. Баранов О. Інтернет речей і штучний інтелект: витoki проблеми правового регулювання. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні.: збірник матеріалів II-ї Міжнародно-практичної конференції Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. 318 с.

12. Яворська О. та ін. ІТ-право. Київ: Видавництво «Левада», 2017. 246 с.

13. Сімсон О. ІТ-право з позицій теорії та практики, підходи до вивчення і викладання. Право України. 2018. №12018. С.51-62.

14. Радутний О. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві. Право України. 2018. №1. С.123-136.

15. Сидорчук Ю. Філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту. Право і суспільство. 2017. №3, частина 2. С.16-19.

16. Павлишин О. Філософсько-правовий аналіз розробки і використання електронних експертних систем у правозастосовчій діяльності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2005. 18 с.

17. Shortliffe, E.H. Computer-Based Medical Consultations. MYCIN, Elsevier/North Holland, New York, 1976.

18. Norio, Higuchi. Medical information and privacy in Information society», №1 (51) World Medical Journal, March 2005

19. Права человека и профессиональная ответственность врача в документах международных организаций. Киев: Изд-во. "Сфера", 1999. 121 с.

20. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи №R(81) стосовно правил, що стосуються автоматизованих банків медичних даних від 23 січня 1981 року. 2018. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_073

21. Mary, Schlaphoff. The meaning of artificial intelligence for legal researchers". 2019. URL: <https://legal.thomsonreuters.com/en/insights/articles/meaning-of-ai-for-the-legal-industry>

22. Alan, Turing. Intelligent machinery, a heretical theory. Lecture given to '51 society at Manchester. 2018. URL:<http://www.turingarchive.org/browse.php/B/20>

23. Alan Turing 'Computing machinery and intelligence' from MIND : A Quarterly Review of Psychology and Philosophy, (Vol. LIX, N.S. No.236, Oct. 1950). URL:<http://www.turingarchive.org/browse.php/B/19> (Дата останнього перегляду: 23.04.2018р.) (In English)

24. 21st Century Cures Act. 114-th US Congress. 2018. URL:<https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/34/>

25. Баришніков М. Зарубіжний досвід правового забезпечення застосування технологій штучного інтелекту для потреб галузі охорони здоров'я. Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2019. С. 244-246

26. Civil law rules on robotics. EU Comission Regulation 16.02.2017 №2015/2103 (INL). 2018. URL:http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html?redirect

УДК 342.951:339.137.2+339.13.012.434 (477)

Невінглоўська Ю. М.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ
ТА ОБМЕЖЕННЯ МОНОПОЛІЗМУ В УКРАЇНІ**

У статті здійснено аналіз та досліджено суб'єкти публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні. Проаналізувавши суб'єкти публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні, дійшли висновку, що їх необхідно класифікувати відповідно до їх компетенції, а саме суб'єктів, що видають основні закони (Верховна Рада України), підзаконні нормативно-правові акти (Президент, Кабінет Міністрів України), спеціальні суб'єкти (Антимонопольний комітет, Державна служба статистики, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства). Видані норми мають міжгалузевий характер,

суб'єкти підпорядковані різним центральним органам виконавчої влади, які визначають та установлюють порядок надання адміністративних послуг і процедури забезпечення прав і законних інтересів споживачів.

Ключові слова: публічне адміністрування, економічна конкуренція, підприємницька діяльність, монополізм, суб'єкти, адміністративне право.

The article analyzes and studies the subjects of public administration of economic competition and the restriction of monopoly in Ukraine. After analyzing the subjects of public administration of economic competition and restriction of monopoly in Ukraine, we came to the conclusion that they should be classified according to their competence, namely subjects issuing basic laws (Verkhovna Rada of Ukraine), bylaws (President, Cabinet of Ministers of Ukraine), special entities (Antimonopoly Committee, State Statistics Service, Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture). The issued norms are intersectoral in nature, the subjects are subordinated to various central executive bodies, which determine and establish the procedure for providing administrative services and procedures for ensuring the rights and legitimate interests of consumers.

Key words: public administration, economic competition, entrepreneurial activity, monopoly, subjects, administrative law.

Вступ. Від ефективності й досконалості економічної системи суспільства залежить не тільки розвиток демократії, а й формування правової держави, реальність і дотримання прав, свобод та інтересів кожного суб'єкта суспільних відносин. Реформування сучасної економіки України є важливою функцією держави, яка використовує різні засоби ринкового регулювання, серед яких приваляють саме адміністративні.

В основу дослідження лягли роботи науковців з адміністративного права Б. Авер'янова, Р. Алімова, О. Бандурки, О. Безпалової, Ю. Битяка, З. Борисенко, П. Волвенко, В. Галунька, В. Гаращука, І. Голосніченка, С. Гусарова, А. Іванищука, С. Ківалова, Л. Коваль, О. Когут, Т. Коломоєць, В. Колпакова, А. Комзюка, С. Кузьменка, О. Крупчан, І. Магновського,

Б. Малишева, Р. Мельника, О. Наливайка, С. Онищенко, Т. Удалова, І. Полякова, Ю. Притики, В. Сердюк, А. Стрижак, Г. Христова, Д. Хорошковської та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати та дослідити суб'єкти публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні.

Результати дослідження. Стала економіка вимагає від держави застосування, модернізації та нових підходів. Державне регулювання економічними процесами є сутністю держави, яка має підтримувати інтереси більшості свого населення. Американські вчені-економісти К.Макконел і С.Брю виділили функції управлінської діяльності держави в економіці, а саме: забезпечення правової бази й суспільної атмосфери для ефективного функціонування ринкової системи; захист конкуренції; перерозподіл прибутків та багатств; корегування розподілу ресурсів із метою зміни структури національного продукту; контроль за рівнем зайнятості та інфляції, стимулювання економічного росту [1, с.94]. Тобто на другому місці вони визначили саме захист конкуренції, адже, виконуючи функцію захисту конкуренції, державні органи втручаються в діяльність монополій з метою недопущення їх надмірного впливу в економіку з метою незавдання шкоди інтересам іншим виробникам, неправомірності підвищення цін і недопущення неефективного розподілу економічних ресурсів.

Поширення недобросовісної конкуренції створювало і створює загрозу для економічного та соціального розвитку країни. Конкуренція в ринковій економіці відіграє роль саморегулювального механізму ринку, що забезпечує формування й функціонування ефективної економіки.

Конкуренцію, як економічну категорію, можна визначити саме через суперництво, змагальність між виробниками (продавцями) товарів, а в

загальному випадку – між будь-якими економічними ринковими суб'єктами; боротьбу за ринки збуту товарів із метою отримання більш високих доходів, прибутків, іншого зиску. Конкуренція становить собою цивілізовану, легалізовану форму боротьби за існування й один із найдієвіших механізмів відбору та регулювання в ринковій економіці [2, с. 156].

Господарський кодекс України зазначає, що держава здійснює антимонопольно-конкурентну політику та сприяє розвиткові змагальності у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що затверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України. Державна політика у сфері економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції здійснюється уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється ухвалювати акти та вчиняти дії, які усувають конкуренцію або необґрунтовано сприяють окремим конкурентам у підприємницькій діяльності чи запроваджують обмеження на ринку, не передбачене законодавством [3].

Визначаючи суб'єктів публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні, слід зазначити, що, аналізуючи чинне законодавство, їх можливо розділити на декілька груп. Так, саме слово «суб'єкт» словник української мови трактує як особу, групу осіб, організацію тощо, яким належить активна роль у певному процесі, акті [4]. Тобто таким суб'єктом може бути той, хто володіє певними компетенціями. Компетенція (від. лат. *competencia*) – це коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями й досвідом. Добра обізнаність із чим-небудь або коло повноважень якої-небудь

організації, установи або особи [5], тобто має статусність, юридично встановлені права та обов'язки й ухвалює рішення, що мають специфічні юридичні властивості. Учені-адміністративісти вважають, що суб'єкти правовідносин – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями, тобто до них належать як суб'єкти публічної адміністрації, так і об'єкти публічного управління [6].

Інші вважають, що до суб'єктів адміністративно-правових відносин можна віднести: державні органи (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратури, адміністрації державних підприємств і установ); структурні підрозділи органів держави, посадових осіб державних органів; власника (представника, менеджера, уповноваженого власника); об'єднання громадян, кооперативи, органи самоврядування, самодіяльні організації; громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства. Передумовою вступу названих суб'єктів у конкретні адміністративно-правові відносини є наявність у них правоздатності та дієздатності [7].

Аналізуючи законодавство, до першої групи, на нашу думку, слід віднести органи влади – міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Верховну Раду Автономної Республіки Крим та органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, державні органи, що здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, ринку цінних паперів, державні органи приватизації, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, місцеві органи виконавчої влади [8].

Говорячи про суб'єкт господарювання, до них законодавець відносить юридичну особу незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізичну особу, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, зокрема яка

здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; групу суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Господарською діяльністю не вважається діяльність фізичної особи з придбання товарів народного споживання для кінцевого споживання [8], іншим законодавчим актом, відповідно статті 2 суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути: громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності; юридичні особи всіх форм власності, об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції [9]. До третьої групи суб'єктів, на нашу думку, слід віднести споживача, на задоволення потреб якого й направлена діяльність інших суб'єктів господарювання. Найбільше страждає саме споживач від дій або обмежуючих дій, недобросовісних суб'єктів господарювання.

Не обійтись без загальних суб'єктів, що мають відповідні компетенції та повноваження: як-то Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України. Так, Конституцією України зазначено, що регулювання визначаються виключно законами України: правові засади й гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; організація й діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики [10]. Таким чином, Президент України визначає основні напрямки економічної політики. Наприклад, Указ Президента «Про Основні напрями конкурентної політики на 2002-2004 роки» зазначає, що більш пізніх указів

на офіційних сайтах не виставлено. Також здійснює контроль за діяльністю антимонопольного комітету. Верховна Рада як законодавчий орган України шляхом прийняття відповідних законів установлює та регулює відповідні відносини у сфері економічної конкуренції та обмеження монополізму, їй підзвітний антимонопольний комітет. Кабінет Міністрів України забезпечує розробку загальнодержавних програм економічного розвитку. Наприклад, «Основні напрями урядової політики в економічній та соціальній сфері на 2006 рік», затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 2006 р. № 42[11].

Особливим спеціальним статусом володіє суб'єкт публічного управління, у нашому випадку – Антимонопольний комітет, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Правовий статус його визначено Законом України «Про антимонопольний комітет», основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель;

б) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [12]. Антимонопольний комітет України підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України.

Важливу роль для нашого дослідження відіграє Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в Україні, що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінекономіки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує: формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну інвестиційну політику, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної власності, розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, інноваційної діяльності в реальному секторі економіки, туризму та курортів, державних та публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; формування та реалізацію державної політики у сфері державної статистики, державного матеріального резерву, експортного контролю; формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності тощо [13]. Виходячи з цього положення особливого значення набуває Державна служба статистики України (Держстат), що є спеціально уповноваженим центральним органом

виконавчої влади в галузі статистики, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері статистики [14].

Висновки. Отже, аналізуючи суб'єктів публічного адміністрування економічної конкуренції та обмеження монополізму в Україні, доходимо висновку, що їх необхідно класифікувати відповідно до їх компетенції, а саме на суб'єктів, що видають основні закони (Верховна Рада України), підзаконні нормативно-правові акти (Президент, Кабінет Міністрів України), спеціальні суб'єкти (Антимонопольний комітет, Державна служба статистики, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства). Видані норми мають міжгалузевий характер, суб'єкти підпорядковані різним центральним органам виконавчої влади, які визначають та установлюють порядок надання адміністративних послуг і процедури забезпечення прав і законних інтересів споживачів.

Список використаних джерел:

1. Макконнелл К.Р., Брю С. Экономикс: Принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. Москва. Республика, 1992. Т. 1. 399 с.
2. Современный экономический словарь / Сост. Б.А. Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцева. Москва.: Инфра-М, 1996. 496 с.
3. Господарський кодекс України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Словник української мови. Київ. Наукова думка, 1972 . Т. 3. 744 с.
5. Білодід І. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. С. 250. URL: <http://sum.in.ua/s/indyvidualjnistj>
6. Адміністративне право України. Повний курс. Підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон. ОЛДІ-ПЛЮС.2019.520 с
7. Адміністративне право. URL. <https://sites.google.com/site/igroupteamsite/administrativne-pravo-ukraieni/ob-ekt-ta-zmist-administrativno-pravovih-vidnosin>

8. Про захист економічної конкуренції.URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
9. Про підприємництво.URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
10. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/para2033#n2033>
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 2006 р. № 42. Основні напрями урядової політики в економічній та соціальній сфері на 2006 рік.URL. <https://www.kmu.gov.ua/npas/27654257>
12. Про Антимонопольний комітет України. Закон України.URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
13. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF#Text>
14. Положення про Державну службу статистики України. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014 р. № 481.URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF#Text>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Зубов Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук,

здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук

Махмурова-Дишлюк Олена Петрівна,

кандидат юридичних наук,

докторантка Науково-дослідного інституту публічного права

Невінглоvsька Юлія Михайлівна,

здобувачка Науково-дослідного інституту публічного права

Щавинська Юлія Михайлівна,

здобувачка Науково-дослідного інституту публічного права

Яра Олена Сергіївна,

кандидат юридичних наук, професорка,

докторантка Науково-дослідного інституту публічного права

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Випуск 4, 2019

Том 3

Відповідальний за випуск — В. В. Галуцько

Коректор: В. М. Демченко

Комп'ютерне верстання – В. М. Демченко